

Jean Ziegler: Imperij sramu

Imperij srama. Prevod: Mihailo Ničota, Izvori, Zagreb 2007, 271 strani.

Knjiga z nekoliko nenavadnim naslovom *Imperij sramu* obravnava kompleksno problematiko, o kateri kriminološki *mainstream* praviloma previdno (vendar dovolj zgovorno) molči (s čimer daje, *nota bene*, resda relativno skromen, a vseeno nezanemarljiv propagandni prispevek k reprodukciji vladajoče ideologije ali – če uporabimo bolj nevtralnno oznako – kulture). To je, čisto na kratko, strukturno nasilje, pojav, ki ima nič koliko – večinoma neznansko grdih – obrazov. Kaj pravzaprav pomeni ta vrednostna/normativna sintagma? Strukturno nasilje – v nasprotju s kriminalnimi dejanji (bodisi močnih bodisi nemočnih storilcev pa tudi onih vmes) – ni nekaj, kar bi bilo mogoče (časovno in prostorsko) omejiti/skrčiti na posamične dogodke (z bolj ali manj jasno določljivimi odgovornimi osebami). Strukturno nasilje je namreč nekaj, kar se ogromnemu številu človeških bitij dogaja tako rekoč neprekinjeno in domala na slehernem koraku (od spočetja do bridkega konca). Z drugimi besedami: strukturno nasilje se običajno dojema kot normalno ali kar naravno (četudi morda obžalovanja vredno) »stanje stvari«, kot (kazensko)pravno in moralno neproblematična »podloga«, na katero se (bolj ali manj pogosto) vpisujejo take in drugačne kriminalne viktimizacije. Opraviti imamo torej z nasiljem, ki je ideološko/propagandno »nevtralizirano« in ignorirano ali pa je, nemara še raje, prikazano/pojasnjeno kot nekaj, kar ni vzročno povezano z jedrnimi vrednotami, normami in institucijami/organizacijami svetovnega kapitalističnega sistema (še več, obravnava tega raznovrstnega pojava – skorajda čudežno – izpuhti tudi iz učbeniških predstavitev osrednjih družboslovnih ved, še posebej pa iz tovrstnih »katekizmov« ekonomske in pravne »znanosti«).

Jean Ziegler, ugledni švicarski sociolog (pisec številnih knjig, od katerih so kriminološko še zlasti zanimive Švica opere bolje, Švica, zlato in mrliči ter Novi gospodarji sveta), jasno in razločno (ter s pomočjo številnih konkretnih primerov, ki jih je imel priložnost spoznati v vlogi posebnega poročevalca Organizacije združenih narodov) opiše strahotni davek, ki ga brezobzirno/neusmiljeno in rutinsko pobira plenilski/roparski, pravzaprav kanibalski (ali »psihopatski«) kapitalizem, ki v glavnem priznava en sam samcat »kategorični imperativ«, namreč normo, ki veleva doseganje čim večjega (in čim hitrejšega) dobička, in to ne glede na – človeško, družbeno, kulturno, političnopravno in ekonomsko – ceno. Še natančneje, avtor piše o postmodernem, »fevdalnem« kapitalizmu, ki je zgodovinsko enkratni stroj za sistematično mletje in podrejanje ljudi (ter celo narodov). Kdo so novo-

dobni kapitalistični »fevdalci«? To so predvsem pripadniki poslovnih elit, ki upravljajo vodilna transkontinentalna (ali multinacionalna) zasebna podjetja (v bančnih, finančnih, industrijskih, trgovinskih in storitvenih sektorjih svetovnega gospodarstva). Zgolj za ilustracijo: petsto najmočnejših tovrstnih kapitalističnih organizacij je leta 2004 nadzorovalo dvainpetdeset odstotkov svetovnega bruto proizvoda (tj. več kakor polovico vsega bogastva, ki je bilo tedaj proizvedenega na našem planetu). Ziegler potemtakem upravičeno poudarja, da ima današnja vladajoča »aristokracija« (oziroma despotski – in nikomur zares odgovorni – »kozmodrati«) v svojih snažnih rokah moč/silo, kakršne ni imel v (bližnji in daljni) preteklosti noben posvetni ali cerkveni vladar. Ti – nesporno cinični, pretkani in surovi – »gospodarji sveta« (barbari *par excellence!*) imajo na voljo strahotno orožje za množično uničevanje, in sicer predvsem nacionalni dolg ter lakoto oziroma bolj ali manj »absolutno« revščino, zaradi katere njeni osramočeni/ponižani »nosilci« množično umirajo, obolevajo ter izgubljajo svojo svobodo in človeško dostojanstvo. Z drugimi besedami: opraviti imamo s permanentno ekonomsko vojno, ki je, kot je videti, strukturno programirana tako, da se ne more nikoli zares končati (v tem pogledu je precej podobna vojaškopolicijski »vojni proti terorizmu«, ki razodeva poskus kriminalizacije in demonizacije revščine na globalni ravni in v kateri aktivno – ter na žalost tudi relativno izdatno – sodeluje tudi slovenska »država«). Tu gre, skratka, za propagandno zatajeno vojskovanje (oziroma za – če uporabimo po novem bojda že »staromodno« ali celo »zastarelo« oznako – razredni boj), ki ga vodijo bogataši zoper reveže (kajpak z izdatno pomočjo vsakovrstnih plačancev, tj. tako ali drugače podkupljenih kadrov kapitalističnega sistema, ki jih je ideološki diskurz »realnega socializma« svoj čas uvrščal v rubriko »nepošteni intelektualci«) in ki terja – podobno kakor pač sleherni vojskovanje – tudi žrtve (za katere pa se ugledni zahodni mediji v glavnem ne zmenijo, saj jih v »najboljšem primeru« štejejo zgolj za »obstransko škodo« npravno sicer nepoporečnega stremljenja po ohranitvi varnosti in blaginje privilegiranih kast v panevropskih socialnih formacijah).

Ziegler svojo tezo o vnovični »fevdalizaciji« (in *eo ipso* nezadržnem napredovanju barbarstva) kapitalističnega sveta podkrepi z vrsto trpkih statističnih podatkov. Recimo: vsako leto umre zaradi podhranjenosti, (ozdravljivih) nalezljivih bolezni, zastrupljene/onesnažene vode in nasploh neprimer- nih bivanjskih razmer več kakor deset milijonov otrok, ki so mlajši od pet let (petdeset odstotkov teh smrti odpade na šest

najrevnejših svetovnih držav). Pri tem pa je ključno dejstvo, da ta – in seveda še mnoga druga – človeška bitja ne umrejo zaradi »objektivnega pomanjkanja« (Marx) življenjsko nujno potrebnih dobrin in storitev, marveč zaradi njihove krivične/ neenake porazdelitve, tj. zaradi sistemsko vsiljene ali »umetne« (namreč pravnopolitično, ekonomsko in propagandno) ustvarjene in obnavljajoče se prikrajšanosti (v zvezi s tem je kajpada skoraj odveč pripomniti, da lačnim ljudem bore malo – če sploh kaj – pomenijo morebitne pravice do strankarskega organiziranja, »svobode« govora/izražanja in udeležbe na »demokratskih« volitvah). Avtor opozarja, da tvorijo prebivalci držav v tako imenovanem tretjem svetu (ki pa je dandanes že dodobra zasidran tudi v »civiliziranih« okoljih prvega sveta) petinosemdeset odstotkov človeštva, njihov delež v mednarodni trgovini pa znaša le petindvajset odstotkov. In še huje: (a) več kakor 1,2 milijarde človeških bitij životari v skrajni bedi (z manj kakor enim dolarjem na dan), medtem ko pičel odstotek najpremožnejših srečnežev zasluži toliko denarja kakor sedeminpetdeset odstotkov najrevnejših nesrečnežev; (b) osemsto petdeset milijonov mladih ljudi je nepismenih; (c) načeloma ozdravljive bolezni so leta 2004 pomorile dvanajst milijonov oseb (v glavnem v deželah na južni polobli), osemsto dvainštirideset milijonov ljudi pa je tedaj trpelo zaradi kronične podhranjenosti (štirideset let prej je bilo tovrstnih bednikov »zgolj« štiristo milijonov). In tako dalje. No, na drugi – politično in ekonomsko »uspešni« – strani pa se naglo povečujejo (kajpak predvsem zasebni) dobički in zasluzki (tj. vrtoglavo bogastvo, ki je tolikšno, da njegovi ponosni nosilci že ne vedo več, kaj bi z njim počeli). Večina najpremožnejših mogotcev sicer živi v panevropskem svetu, vendar pa se število milijonarjev povečuje tudi v »drugem« in »tretjem« svetu, na primer v Indiji in na Kitajskem (in celo v Afriki, kjer je akumulacija kapitala domala pregovorno skromna, je dolarških milijonarjev več kakor sto tisoč, in to večinoma po zaslugi zakonitega ali nezakonitega ropanja ter korupcije). Bolj kakor neustavljivo zgoščanje zasebnega/družinskega gmotnega bogastva v rokah tanke plenilske manjšine pa je paradoksnost (in skrb vzbujajoče) dejstvo, da ta groteskno nepravilna porazdelitev bogataše ne le (bolj ali manj »stoično«) prenaša (oziroma trpi), ampak da se bogataši celo statusno povečujejo ali prikazujejo kot vzorniki, ki jih kaže posnemati (ne pa čim prej in čim bolj dosledno razlastiti). Tu, z drugimi besedami, ne gre za to, da bi na novo »fevdalno« gospodo naslovili moralni apel, naj vendar bolj darežljivo pomaga revežem, ampak za to, da se ji – po potrebi tudi s silo – prepreči, da bi še naprej nekaznovano in brezsravno kradla. To pa je seveda že nekaj, kar je v očeh dominantne ideologije/kulture videti kot nesramnost vseh nesramnosti, škandal vseh škandalov, pravzaprav kot hudodelstvo vseh hudodelstev: nekaj (potencialno ali virtualno »totalitarnega«), kar je treba preprečiti z vsemi možnimi prijemi (oziroma zatreti že v kali, tj. na ravni utopičnega razmišljanja).

Ziegler dokazuje, da je najpomembnejše orožje, s katerim vladajoče skupine iz zahodnih bogatih držav vladajo revnim narodom (in jih obenem večše izkoriščajo), imperativ vračanja nacionalnega dolga. Pisec opozarja, da je količina denarja, ki ga revne države vsako leto izplačajo zahodnim »fevdalcem«, neprimerno večja od sredstev, ki prihajajo v nerazviti svet v obliki neposrednih naložb ter humanitarne ali »razvojn« pomoči. Recimo: leta 2003 je znašala javna pomoč, ki so jo panevropske države namenile sto dvaindvajsetim deželam »tretjega sveta«, štiriinpetdeset milijard dolarjev, medtem ko so globalni reveži v okviru vračanja dolga izplačali bančnim »kozmozmatom« – reci in piši – štiristo šestintrideset milijard dolarjev (kar »lepo« kaže, da so še vedno prav siromaki tisti, ki nesebično subvencionirajo in financirajo bogataše!). Še več, visoka zadolženost je ključni razlog, zaradi katerega so formalno sicer suverene države prisiljene sprejeti stroge (in zatorej upravičeno »neprijateljane« oziroma osovražene) programe »strukturnega prilagajanja« (ki jih običajno sestavi Mednarodni denarni sklad) in pristati na privatizacijo (relativno redke) dobičkonosne javne/skupne lastnine, (raz)prodajo naravnih bogastev (ki preidejo v grabežljive roke zahodnih korporacij), davčne olajšave za transnacionalna podjetja, odprtje svojega tržišča za tuje (pogosto državno subvencionirane) izdelke, s katerimi domači proizvajalci ne morejo konkurirati, in nakupe dragega orožja. No, ob vsem tem pa ne smemo pozabiti, da imajo od zadolženosti zelo otopljive koristi tudi vladajoči sloji v dolžniških državah. Ziegler te vazalske socialne skupine (nacionalne elite) imenuje *compradores*. Španska beseda »comprador« sicer pomeni »kupec«, vendar pa gre v teh primerih za lokalne/domoroške posameznike (vodilne politike, visoke državne uradnike v upravnih, diplomatskih, pravosodnih, vojaških, policijskih in obveščevalnih strukturah, direktorje, advokate, novinarje in akademike), ki so »kupljeni« od pripadnikov tuje »fevdalne« aristokracije. Da bi si lažje predstavljali obseg zadolženosti dežel »tretjega« sveta in nekdanjega sovjetskega »bloka«, si velja ogledati naslednje podatke, ki se nanašajo na leto 2003 (prva številka označuje celoten dolg v milijardah dolarjev, druga pa kaže na znesek obresti oziroma pogodbenih obveznosti): Latinska Amerika 790/134; podsaharska Afrika 210/13; Srednji vzhod in severna Afrika 320/42; južna Azija 170/14; vzhodna Azija 510/78; nekdanji sovjetski blok 400/62. Kdo so upniki tega dolga, ki v celoti znaša 2400 milijard dolarjev (letne obresti pa 343 milijard dolarjev)? Devetnajst odstotkov se dolguje Mednarodnemu denarnemu skladu in Svetovni banki (tj. organizacijama, ki sta bili ustanovljeni leta 1944 v mestu Breton Woods v ameriški zvezni državi New Hampshire), sedemindvajset odstotkov se dolguje posamičnim državam, štiriinpetdeset odstotkov (oziroma 1300 milijard dolarjev) pa se dolguje zasebnim kapitalističnim firmam. Zanimivi so tudi podatki, ki kažejo, kako se je povečevala zadolženost omenjenih držav (prva številka pomeni leto, druga se nana-

ša na celoten dolg in tretja na letne obresti): 1980 – 580/90; 1990 – 1420/160; 1996 – 2130/270; 1997 – 2190/300; 1998 – 2400/300; 1999 – 2430/360; 2000 – 2360/380; 2003 – 2400/395. Kako pojasniti ta fenomen? Ziegler poudarja, da je na delu več vzrokov. Prvič, dolžniške države izvažajo v glavnem surovine, katerih cene so se na svetovnih trgih v zadnjih desetletjih zelo zmanjšale, uvažajo pa industrijske proizvode, ki so se v tem obdobju podražili: da bi redno odplačevale dolg (oziroma se izognile stečajju) in zagotavljale oskrbo z (bolj ali manj) nujno potrebnimi izdelki, morajo najemati nova posojila. Drugič, povečanje dolga je posledica kraje javnih sredstev, široko razprostranjene (in globoko zakoreninjene) korupcije in drugih zlorab državnih funkcij, pri čemer je treba upoštevati, da lahko lokalni grabežljivci, ko gre za skrivanje ali nalaganje (»pranje«) plena, vselej računajo na pomoč/sodelovanje zahodnih zasebnih bančnih institucij (zgolj za skromno ilustracijo: zunanji dolg Haitija, ki spada med najrevnejše latinskoameriške in svetovne države, znaša 920 milijard dolarjev, kar je približno toliko, kot so v štiriindvajsetih letih svoje vladavine pokradli tamkajšnji predsednik Duvalier in pripadniki njegovega klana). Tretjič, transnacionalna podjetja, ki nadzorujejo prostrane sektorje v dolžniških gospodarstvih in tam ustvarjajo velike dobičke, večino svojih zaslužkov preusmerjajo v matična središča v zahodnih državah (ali v davčne oaze), in to ne v lokalni, ampak v »trdi« valuti. Četrtoč, zahodna podjetja masno služijo tudi s pomočjo patentov in drugih oblik »intelektualne« lastnine (*royalties* kajpak tudi v teh primerih ne ostanejo v lokalnih okoljih). Petič, kapitalski trgi obravnavajo dolžniške države kot zelo tvegana poslovna okolja, zaradi česar lahko slednje najemajo kredite le z nadpovprečno visokimi obrestmi.

Temeljna poanta analize, ki jo je opravil Ziegler, je, vsaj *grosso modo*, naslednja: zadolženost in lakota (oziroma absolutna revščina) ali lakota in zadolženost tvorita začaran in smrtonosen krog, iz katerega (v okviru danih »parametrov« svetovnega kapitalističnega sistema) očitno ni izhoda. Kdo ga je ustvaril, kdo ga vzdržuje in komu prinaša astronomske dobičke? Odgovor, ki ga ponuja avtor, je ta: kapitalistični »fevdalni« sistem, utelešen v najmočnejših trans- ali multinacionalnih zasebnih podjetjih (katerih interese pa seveda skrbno varujejo tudi njihove matične pravno-politične organizacije in institucije »globalne države kapitala«). Ziegler opozarja, da so ti svojevrstni »fevdi« pravzaprav že sami neke vrste »države« (z zakonodajno, sodno in izvršilno oblastjo ter opremljene s policijskimi, obveščevalnimi in protiobveščevalnimi ter propagandnimi službami) oziroma mogočne oblasti tvorbe, ki z lobiranjem, podkupovanjem, izsiljevanjem, infiltracijo, manipulacijo in oglaševanjem zavidljivo učinkovito nadzorujejo vlade, parlamente, javno mnenje ter, ne nazadnje, tudi akademsko in raziskovalno srenjo (na lokalni, regionalni, nacionalni, kontinentalni in globalni ravni). Pisec

poudarja, da »fevdalnih kozmokratov« ne označuje le (cinična) arogantnost, marveč tudi izjemna imunost v razmerju do (ne)formalnih sankcij (kot primer navaja tragedijo, ki se je zgodila v indijskem mestu Bhopal, kjer je strupen plin iz tamkajšnje podružnice podjetja *Union Carbide* samo v enem dnevu pomoril 8000 ljudi, v naslednjih treh letih je odvezel še 20.000 življenj, približno 100.000 žrtev pa je zaradi tega dogodka kronično bolnih, slepih in invalidnih). Sklep, ki izhaja iz Zieglerjeve knjige, bi lahko povzeli takole: ključni problem današnjega sveta pravzaprav ni primarno revščina (glede katere vlada domala neskaljeno soglasje, da jo je »treba odpraviti«), marveč gromozansko zasebno bogastvo oziroma, še natančneje, njegovi ponosni »nosilci«, seveda pa tudi barbarski pravno-politični (in propagandnoideološki) režim, ki jih varuje in ki *eo ipso* omogoča rutinsko reprodukcijo/perpetuiranje strukturnega nasilja (podkletenega z »alibijem« veljavnih zakonskih in drugih norm). Natančnega odgovora na vprašanje, kako zlomiti, odpraviti ali vsaj radikalno zmanjšati kvazifevdalno oblast (ki »v zadnji instanciji« temelji na moči, privlačnosti in prepričljivosti denarja, tega sodobnega božanstva vseh božanstev), avtor ne ponudi, če odmislimo poziv k koreniti družbeni/kulturni preobrazbi (ki naj bi jo sprožil kolektivni demokratični odpor) in sklicevanje na ideje francoskih revolucionarjev, kot sta na primer Saint-Just (»Med ljudstvom in njegovimi sovražniki ni nič skupnega, ničesar, razen meča«) in Babeuf (»Naj ljudstvo zruši stare barbarske ustanove! Naj vojna bogatašev proti revežem ne nosi v sebi značaj na eni strani popolne predrznosti, na drugi strani pa popolne strahopetnosti!«). No, še predobro pa se zavedam, da so tovrstni predlogi videti neznansko bizarni, še posebej v tukajšnjem okolju, ki se je mukoma izvilo iz relativno egalitarne in solidarne socialne formacije ter po demokratični poti rehabilitiralo stare fevdalce (oziroma njihove potomce ali »dediče«) in vzpostavilo kopico novih – že na prvi pogled dosti bolj postmodernih – aristokratskih gospodov (nemara najbolj v oči bijoča obstranska škoda tranzicijske kontrarevolucije pa so bržkone »kralji ulice«).

Zoran Kanduč

Józef Wójcikiewicz: Forenzika in pravosodje

Forensics and Justice, Dom Organizatora, Torun, 2009, str.275.

Jozef Wójcikiewicz je dolgoletni profesor za kriminalistiko in forenzične znanosti na Pravni fakulteti Jagiellonske univerze v Krakovu na Poljskem in sodelavec Inštituta za forenzične preiskave v Krakovu. Sedaj je vodja katedre za kriminalistiko na Pravni fakulteti Univerze Nikolaj Kopernik v Torunu. Poleg številnih znanstvenih člankov o kriminalistiki je objavil tudi več knjig, nekaj tudi v angleškem jeziku, ki so bile namenjene predvsem forenzični znanosti in nekaterim manj znanim kriminalističnim metodam. Že v knjigi „Scientific evidence in judicial proceedings“ (Znanstveni dokaz v sodnih postopkih), ki jo je leta 2000 izdal Inštitut za forenzične raziskave iz Krakova, se je lotil delikatne tematike - uporabe različnih (bolj ali manj) znanstvenih metod v kriminalistične in sodne namene. Dokaj pogumno (še zlasti za naše razmere) je obdelal vprašanje uporabe vonjev pri preiskovanju in dokazovanju kaznivih dejanj (odorologija oz. osmologija) ter forenzične hipnoze, forenzične psihofiziologije (poligraf) in parapsiholoških metod v praksi poljskih sodišč.

Pričujoča knjiga je v nekem smislu nadaljevanje omenjenega dela. Gre namreč za prikaz sodne prakse v uporabi posameznih forenzičnih metod v različnih državah – tako tistih s kontinentalnim kot tudi tistih z adversarnim (common law) kazenskim postopkom. Avtor je v času svojega študijskega obiska na Max Planckovem Inštitutu v Freiburgu leta 2006 pregledal in analiziral več kot 250 odločb sodišč na različnih ravneh in v različnih državah in dodal svoj komentar k tem odločitvam. Izbral je primere, ki so jih v zadnjih petnajstih letih obravnavala okrožna, višja in vrhovna sodišča v Avstraliji, Kanadi, ZDA, Novi Zelandiji, Južni Afriki, Veliki Britaniji (common law) ter v Belgiji, na Češkem, v Franciji, na Nizozemskem, v Nemčiji, Rusiji, Italiji in Poljski (kontinentalni pravi sistem). Obravnavane odločbe so torej aktualne tako časovno, saj se nanašajo na najnovejše obdobje, kot tudi geografsko, ker zajemajo različne pravne sisteme, in vsebinsko, saj se nanašajo predvsem na novejšo forenzične metode (čeprav se tudi tradicionalnim metodam, kot so daktiloskopija in odtisi obuval ni bilo mogoče ogniti).

Knjiga obsega 275 strani in je razdeljena na Uvod in 15 poglavij. Vsako poglavje obravnava določeno forenzično metodo, pri čemer avtor najprej poda uvod v tematiko, ki jo obravnava, nato sledijo sodne odločbe – včasih tudi s kratkim prikazom kazenske zadeve, na katero se odločba nanaša, na koncu poglavja pa je njegov komentar in popis uporabljene literature. Poglavja so po obsegu dokaj različna, nekatera kraj-

ša, druga daljša, pač glede na število sodnih odločb in aktualnost teme. Pisec je izbral dokaj različne forenzične metode, ki segajo od klasičnih prstnih odtisov, odtisov obuval, preiskav pisave, prepoznave, do bolj redkih metod, kot so odtisi ustnic, ušes, identifikacija po vonju, glasu in antropoloških značilnostih, pa do neobičajnih metod, kot so dragnet, modus operandi, poligrafske preiskave in forenzična hipnoza. Nekatere izbrane prikazane metode torej segajo na klasično področje kriminalistične tehnike, druge na področje preiskovalnih dejanj in tretje na področje kriminalistične taktike. Vse pa so vendarle tako ali drugače povezane z dokazovanjem na sodišču in s sodelovanjem različnih strokovnjakov in izvedencev, ki sodišču (sodnikom ali /in porotnikom) pojasnijo postopke in pomen posameznih metod.

V *Uvodu* avtor poudari vedno večji pomen znanstvenih (forenzičnih) dokazov za ugotavljanje resnice v kazenskem postopku in probleme, ki so povezani z njihovo uporabo. Že od znane odločitve Vrhovnega sodišča ZDA v zadevi Daubert v. Merrel Dow Pharmaceuticals, Inc. iz leta 1993 dalje je postalo vprašanje o merilih za oceno dopustnosti (zlasti novih) znanstvenih metod za dokazovanje v sodnih postopkih eno od pomembnih pravnih vprašanj. Kaj je dopustna znanstvena metoda? Katere kriterije mora izpolnjevati, da jo lahko uporabimo za dokazovanje? Kakšne postopke morajo uporabiti izvedenci in strokovnjaki, da je rezultat sprejemljiv? Kakšna znanja morajo imeti? Kako sodniki vrednotijo znanstvene dokaze in kakšna znanja o njih imajo? Vse to so lahko pomembna vprašanja za vrednotenje dokazov in za odločitve sodišča o krivdi ali nedolžnosti obtoženega. Tudi zaradi neupoštevanja teh kriterijev ali nepoznavanja njihove vrednosti je prihajalo in prihaja do sodnih zmot in do oprostitev krivih ter obsodbe nedolžnih oseb. Žal je prav o tovrstnih vprašanjih dokaj malo strokovne in znanstvene literature, ki bi jo lahko uporabili sodniki in drugi udeleženci kazenskega postopka. Wójcikiewicz že v uvodu prikaže rezultate več raziskav v različnih državah, ki so ugotovljale usposobljenost in znanje sodnikov in porotnikov o pomenu forenzičnih metod, njegov zaključek pa je jasn: pravniki, predvsem sodniki, potrebujejo več znanja s področja forenzičnih preiskav, da bi lahko pravilno ocenjevali dokaze, ki jih predložijo stranke, in zastavljali izvedencem ustrezna vprašanja o metodah in postopkih, ki so jih uporabili pri svojem delu. (s.23)

V prvem poglavju (*Izvedenci in njihova mnenja*) pisec najprej izpostavi problem subjektivnosti forenzičnih izveden-

skih mnenj, saj so izvedenci vedno izpostavljeni potrditveni pristranskosti in kognitivnim slepim pegam, ki lahko vplivajo na objektivnost mnenja. Sodniki sami nimajo ustreznega kriminalističnega znanja za oceno uporabljenih metod in postopkov pri izdelavi izvedenskih mnenj, zato za boljše razumevanje prvotnega mnenja včasih uporabijo dodatne izvedence (t.i. meta izvedenska mnenje). Tu ne gre za neko hierarhijo izvedenskih mnenj (super izvedenci), pač pa le za dodatna pojasnila novega izvedenca v primeru, ko sodišču ali tožilstvu v prvem izvedenskem mnenju kaj ni razumljivo ali jasno, tega pa sam izvedenec ne more pojasniti. Gre torej za dodatno pomoč sodišču pri oceni dokazne vrednosti izvedenega mnenja. Primer napačnih mnenj FBI-jevih strokovnjakov o identiteti prstnih odtisov v znani zadevi Brandon Mayfield zaradi napačne metodologije in subjektivnosti je sprožil vrsto eksperimentov, ki so pokazali precejšen vpliv sugestivnosti na izdelano mnenje celo pri tako „nespornih“ forenzičnih dokazih, kot so prstni odtisi. V zadnjem desetletju se je potreba po dodatnih mnenjih pokazala zlasti pri uporabi in razlagi analiz DNK ter pri drugih novih metodah, kot je npr. identifikacija po vonju. Razvoj znanosti na posameznih področjih napreduje izjemno hitro, zato je težko spremljati in poznati vse novosti. Obstaja razkorak med sposobnostjo sodnikov za oceno dokazov na splošno in njihovo sposobnostjo razumevanja specialnih znanstvenih področij. Prav zato je judikatura izdelala številne formalne in znanstvene kriterije, ki jih morajo upoštevati izvedenci pri pripravi svojih mnenj. Prikazanih je 45 zanimivih mnenj sodišč glede vrednotenja in upoštevanja forenzičnih izvedenskih mnenj.

Drugo poglavje (*dragnet*) se ukvarja s precej nenavadno temo: masovnim zbiranjem informacij za forenzično identifikacijsko analizo. Metoda, ki je bila v literaturi prvič omenjena v zvezi s primerom umora deklice v Britanskem mestu Blackburn leta 1948, ko so s prostovoljnimi preverjanjem prstnih odtisov več kot 45.000 prebivalcev odkrili morilca, so metodo večkrat uporabili tudi v drugih državah. V Veliki Britaniji je bilo od leta 1995 do 2004 kar 292 takšnih primerov, učinkovitost pa je bila 20%. V ZDA je bila učinkovitost še nižja, saj je bilo v 18 primerih njene uporabe le v enem primeru uspešna. Problem je večplasten. Gotovo je takšna preiskovalna metoda v izjemnih primerih, ko drugače ni mogoče priti do osumljenca (najhuji umori, teroristična dejanja) nujna in lahko pripelje do odkritja osumljenca, vendar je zelo draga, posega v človekove pravice, uspeh pa je relativno skromen. Zastavlja se tudi vrsta pravnih vprašanj v zvezi z zbiranjem in uporabo osebnih podatkov – zlasti prstnih odtisov in DNK. Avtor podrobneje prikazuje nekatere pravne ureditve zbiranja in hranjenja podatkov, sicer pa navaja 7 sodnih odločb o teh vprašanjih. Meni, da je vprašanje povezano predvsem s političnim vidikom zadeve, torej kolikšni količini svobode smo se pripravljene odreči na račun učinkovitosti kazenskih postop-

kov. (Zadnji primeri zlasti iz ZDA in Velike Britanije v zvezi z terorizmom kažejo, da očitno kar precej, op.D.M..)

Tretje poglavje je namenjeno klasični *daktiloskopiji*. Čeprav se zdi, da gre za najstarejšo in najbolj zanesljivo metodo identifikacije oseb, so se tudi tukaj v zadnjih letih pokazali problemi, ki so usodno vplivali na zanesljivost izvedenskih mnenj. Ključna vprašanja so: kolikšno je minimalno število identifikacijskih točk papilarnih linij za potrditev istovetnosti? Kako je z ugotavljanjem starosti prstnih sledi? In, kolikšna je zanesljivost izvedenskih mnenj? Glede prvega vse bolj prevladuje nenumerični pristop, kjer ni pomembno samo število identifikacijskih znakov, ampak njihove kvalitativne značilnosti. Čeprav npr. FBI še upošteva kriterij 12 točk, pa so v ZDA, Skandinavskih državah, Veliki Britaniji večinoma opustili numerični kriterij in prešli k holistični razlagi in uporabi metode ACE V. Glede starosti prstnih sledi še ni zanesljivih odgovorov, zanesljivost izvedenskih mnenj pa je včasih tudi dvomljiva, predvsem zaradi subjektivnih napak izvedencev (potrditvena pristranskost). Da bi čim bolj zmanjšali možnost napak so ponekod uvedli „slepo“ preverjanje, ko podano mnenje o identiteti preveri še en izvedenec. Navedenih je 10 sodnih odločb v zvezi z identifikacijo po prstnih odtisih.

Helioskopija (četrto poglavje) je sicer že starejša metoda identifikacije na podlagi sledov ustnic, ki se bolj poredko uporabljajo v praksi preiskovanja in dokazovanja. Na Poljskem je bilo v zadnjih 25 letih nekaj čez 100 izvedenskih mnenj o sledovih ustnic, po oblikovanih kriterijih pa je potrebnih od 7 – 9 identifikacijskih točk za pozitivno mnenje. Tudi sodna praksa je o tem skromna (2 citirani odločbi). Kljub temu pa sodišča upoštevajo tovrstni dokaz. Podobno je tudi s *sledovi ušes* (peto poglavje), metodo, ki se sicer nekoliko bolj pogosto uporablja v praksi (na Poljskem je bilo v desetih letih 223 izvedenskih mnenj o tem), vendar je uporaba zlasti v common law državah zelo redka, saj ne izpolnjuje kriterijev Fry in Daubertovega testa. Uporabljajo pa jo na Nizozemskem, Poljskem in nekaterih drugih državah – večinoma skupaj z drugimi dokazi.

V šestem poglavju pisec precej na kratko obdela preiskave *sledi obuval*, čeprav je to področje forenzičnih preiskav dokaj problematično in bi mu kazalo nameniti več pozornosti tudi z dokaznega vidika. (Spomnimo naj samo naš primer Tekačevo). Pri izdelavi mnenja je namreč možna precejšnja subjektivnost izvedenca (in intuicija), kar lahko pomembno vpliva na odločitev o identičnosti sledi. Kljub temu pa nekatere raziskave kažejo dokaj majhno število napačnih mnenj, saj naj bi bilo pri pregledu več kot 9.000 izvedenskih mnenj, le 21 (0,2%) napačnih in 441 (4,9%) nedoločnih. Sodnih odločb glede tovrstnih izvedenskih mnenj je malo (pisec navaja le 5 odločb). Bolj problematično pa je ugotavljanje istovetnosti

sledi stopala osebe, ki je nosila obuvalo, tako na podlagi sledi v čevlju kot morebitne prisotnosti DNK.

Avtor je bolj obsežen pri predstavitvi *osmologije* oziroma identifikacije na podlagi človeškega vonja. (7. poglavje). To je tudi razumljivo, saj je to področje kriminalistične identifikacije na Poljskem dokaj razvito in v praksi pogosto uporabljano, hkrati ko se je tudi pisec knjige bolj podrobno znanstveno ukvarjal s to problematiko. Metodologijo preiskav vonja so podrobneje izdelali predvsem na Poljskem in Nizozemskem. (pa tudi v Rusiji, Nemčiji, na Madžarskem, op.D.M.). Leta 2006 so imeli na Poljskem kar 99 posebej izšolanih psov (v 17 osmoloških sekcijah) za identifikacijo (prepoznavo) oseb po sledi vonja. V istem letu so izvedenci podali 1.373 izvedenskih mnenj. Kljub vprašljivi zanesljivosti tovrstnih identifikacij (eksperimentalni poskusi pri 11.000 testih so pokazali napačno identifikacijo v cca. 10% primerov) je torej njihova uporaba na Poljskem kar pogosta. V zadnjih desetih letih je identifikacija na podlagi vonja na Poljskem dobila status izvedenskega mnenja in torej dopustnega dokaza, sodne odločbe pa tudi podrobneje določajo pogoje in pravila za izvedbo identifikacijskega postopka. Navedeno je 29 sodnih odločb v zvezi z uporabo psov za identifikacijo oseb, tako na Poljskem kot tudi v drugih državah.

Osmo poglavje obravnava *preiskave rokopisov*, deveto pa *antropološko prepoznavo oseb na podlagi video posnetkov*. V poljski judikaturi je izvedensko mnenje o identifikaciji na podlagi pisave že dolgo priznано kot veljavna in dopustna znanstvena metoda. Čeprav je tudi pri teh mnenjih subjektivnost izvedenca zelo mogoča, jo vse pogosteje uporabljajo tudi v drugih državah. V ZDA so glede tega deljena mnenja in takšne so tudi sodne odločbe. Glede prepoznave oseb na podlagi zaprte televizije (CCTV), ki postaja spremljevalka vsakodnevnega gibanja oseb zlasti v večjih mestih (še posebej pa v Veliki Britaniji), je sodna praksa bolj skromna in skeptična, saj so raziskave pokazale manjšo zanesljivost in praktično uporabnost. Antropološki raziskovalci z Inštituta za forenzične raziskave v Krakovu so izdelali šeststopenjsko lestvico, ki sega od popolne identifikacije, zelo velike podobnosti, velike podobnosti in zmerne podobnosti do manjše podobnosti in pomanjkanja podobnosti. Raziskave so tudi pokazale, da okoli 40% izvedenskih mnenj ne vodi do identifikacije zaradi slabe kakovosti posnetkov.

Tudi 10 poglavje (*Modus operandi*) je krajše in nekako izstopa iz okvira običajnih forenzičnih preiskovalnih metod. Gre namreč za uporabo modusa operandi (načina delovanja storilca) kot posrednega dokaza (in ne zgolj kot indica v kriminalističnem pomenu). Čeprav redkeje, se v sodni praksi tudi uporablja kot posredni dokaz, ki pa mora biti podan kot izvedensko mnenje forenzičnega psihologa. Sicer redke sodne

odločbe glede tega ekspertnega področja pa ga vendarle dopuščajo kot dokaz.

Obširneje se je avtor lotil problematike *poligrafskega preverjanja verodostojnosti izjav* v 11. poglavju. Tudi to je tema, ki je Wójcikiewiczzu blizu, zato ji je namenil več pozornosti v svoji knjigi. „Težko je najti metodo na področju forenzičnih znanosti, katere diagnostično vrednost bi (zanesljivost in veljavnost) bi proučevali tako temeljito kot je to poligraf“ (s.159). Kljub njegovi dokajšnji zanesljivosti (vsaj v primerjavi z nekaterimi drugimi vrstami dokazov, ki so dopustni), je sodna praksa do uporabe poligrafa zadržana, še zlasti v državah common law sistema in v Nemčiji. Na Poljskem in v Belgiji je judikatura naklonjena tovrstnim preiskavam, treba pa je opozoriti, da poligrafske preiskave ne „ugatavljajo laži“, temveč podajajo izvedensko mnenje o reakcijah testirane osebe na določena vprašanja. Pisec tudi ugotavlja, da so sodniki dosti bolj naklonjeni poligrafskim preiskavam kot pa pravna stroka. (s.176)

Podobno se je avtor podrobneje lotil tudi prikaza *forenzične hipnoze* (12. poglavje), ki jo kriminalistični pisci bolj redko obravnavajo v svojih delih. Tudi sodnih odločb glede uporabe hipnoze v dokazne namene je kar dosti (avtor jih navaja 18), segajo pa od dopustnosti uporabe do popolne prepovedi. Zanimivo je, da so od leta 1993 dalje sodišča v 7 državah podala dokaj pozitivno mnenje o uporabi hipnoze, če so upoštevani vsi previdnostni ukrepi in postopki. Seveda pa sodišča prosto presojujejo dokazno vrednost podanih izvedenskih mnenj.

V zadnjih dveh poglavjih (13. in 14. poglavje) so opisane metode prepoznave s pomočjo prič, ki bodisi z vidnim ali slušnim zaznavanjem prepoznajo storilce, in nevarnosti, ki so pri tem prisotne.

Prepoznavna je klasično kriminalistično taktično in procesno dejanje, ki ima v praksi zelo veliko spoznavno in dokazno vrednost, vendar pa sodne zmote kažejo, da je zaupanje v to identifikacijsko metodo in njeno dokazno vrednost morda preveliko in včasih tudi neupravičeno. Napačne prepoznave so kar pogosto glavni razlog za napačne obsodbe (to je pokazal tudi „Project Innocence“ v ZDA, kjer je bilo do leta 2009 ugotovljenih 240 napačnih obsodb, od tega v 75 % zaradi napačnih prepoznav!), zato bi bilo treba pri izvajanju dosledno upoštevati predpisane postopke in vse previdnostne ukrepe za zagotovitev čim večje objektivnosti. Glede na tako pomembno dokazno sredstvo ni presenetljivo tudi dokaj veliko število sodnih odločb (avtor jih navaja kar 60), ki obravnavajo to forenzično identifikacijsko metodo. Očitno je prav ta forenzična identifikacijska metoda najpogostejša v judikaturi. Pisec meni, da je glede na opravljene raziskave postopno prepoznavanje

bolj zanesljivo (56% uspešnost) kot istočasno (t.i. prepoznavna vrsta) (48%), vendar le pri pozitivnih identifikacijah. Postopno prepoznavanje (priča si ogleduje osebe ali fotografije eno za drugim in ne hkrati) torej bolje varuje nedolžne pred napačno prepoznavo, vendar pa daje tudi večjo možnost pravemu storilcu, da ostane neprepoznan. (s.203). V Veliki Britaniji pogosto izvajajo tudi prepoznavo na podlagi videoposnetkov, pri čemer je minimalno število 9 posnetkov. Tako v strokovni literaturi kot tudi v sodnih odločbah je pogosto naveden natančen postopek za izvajanje prepoznavne, ki naj bi omogočal čim večjo objektivnost in s tem tudi manjšanje števila napačnih prepoznav. Izvedenci lahko sodiščem znatno pomagajo pri oceni tovrstnih dokazov. (Tega bi se morali zavedati tudi naši sodniki, ki le redko uporabijo izvedence za forenzično psihologijo za oceno izvedene prepoznavne. op. D.M.)

V prepoznavo sodi tudi *prepoznavna po glasu* (pri tem ne gre za akustične analize, pač pa za človeško zaznavanje glasu). Tudi pri tovrstnih prepoznavah je treba upoštevati predpisani postopek in previdnostne ukrepe ter uporabiti forenzičnega izvedenca. Pisec omenja 18 sodnih odločb o tej metodi identifikacije in navaja pravila za njeno učinkovito izvajanje. (s. 254, 255). Tudi to področje je pri nas dokaj neobdelano.

V zaključnem 15 poglavju so opisane še nekatere *sodne zmotne (miscarriages of justice)* in razlogi zanje. Primeri kažejo, da prihaja tudi do smrtnih obsodb nedolžnih ljudi. Koliko je napačnih obsodb, je težko reči, vsekakor jih je več, kot kažejo odkriti primeri, pa že to je zaskrbljujoče. Razlogi za napačne obsodbe so različni. Kot že omenjeno, je najpogostejši razlog napačna prepoznavna, sledijo lažna pričanja, izsiljena priznanja, policijske zlorabe, napačna (lažna) izvedenska mnenja, nekompetentnost kriminalistov in forenzičnih izvedencev, malomarnost ipd. Za sodnike so še zlasti velik izziv napačna izvedenska mnenja, saj je to povezano prav z njihovo sposobnostjo in znanjem oceniti posamezna forenzična izvedenska mnenja. Avtor navaja več primerov zmotnih obsodb tako na Poljskem, v ZDA, Veliki Britaniji in drugih državah. Za izboljšanje stanje predlaga več ukrepov, med njimi (vsaj kar se forenzike tiče) akreditacijo forenzičnih laboratorijev, standardizacijo, zagotavljanje kakovosti, preverjanje mnenj, pa izobraževanje sodnikov, tožilcev in odvetnikov, idr.

Knjiga Józefa Wójcikiewicza je nedvomno zelo zanimivo in poučno branje tako za študente prava in varstvoslovja kot tudi za sodnike, tožilce, odvetnike in druge udeležence v kazenskem postopku. Daje pregled sodnih odločitev na različnih ravneh in v različnih pravnih sistemih, ki so pogosto različne, čeprav gre za iste metode, tudi povsem nasprotujoče si, včasih bolj ali manj utemeljene in obrazložene in dostikrat tudi nepopolne ali napačne. Kažejo, kako različne poglede in stališča imamo lahko do enakih postopkov in metod, ki so

ponekod priznane in dopustne, drugod pa prepovedane ali vsaj redko uporabljane v praksi. Tudi v isti državi imajo sodišča lahko različne poglede in merila za oceno dopustnosti in zanesljivosti posameznih forenzičnih metod in postopkov. Čeprav je že iz zgodovine kriminalistike znano, kako težko si nove metode in postopki preiskovanja utirajo pot v sodno prakso, je vseeno presenetljivo, da danes stanje ni dosti boljše, da so odpori do uporabe novosti, ki bi lahko bile koristne in zanesljive pri ugotavljanju dejanskega stanja. Po drugi strani pa prihaja do napak zaradi nekritičnega vrednotenja izvedenskih mnenj, ki so napačna in nestrokovna ter zato tudi do napačnih obsodb in sodnih zmot. Odločb sodišč, ki so navedene v pričujoči knjigi (in komentarje avtorja k njim), žal ni bilo mogoče podrobneje prikazati v tem prispevku, saj bi bil sicer preobsežen. Vsekakor pa so odločbe vredne temeljitega študija, ocene in presoje. Prav tako so dragoceni prikazi raziskav, ki so bile opravljene na posameznih področjih forenzičnih dokazov in komentarji uglednih strokovnjakov.

In kakšno je stanje glede teh vprašanj pri nas? Imamo izdelana merila in postopke za posamezne navedene metode in postopke podobno kot v drugih državah? Sledimo novostim in jih uporabljamo tudi v praksi? Kakšna je sodna praksa glede tega pri nas? Seveda je težko na kratko odgovoriti na ta vprašanja. Kljub temu, da nimamo ustreznih raziskav, ki bi pokazale resnično stanje, pa je vendarle mogoče reči, da smo na nekaterih področjih forenzičnih preiskav kar uspešni (akreditacija Nacionalnega forenzičnega laboratorija, upoštevanje standardov kakovosti, strokovnost izvedencev, izobraževanje kriminalističnih tehnikov ipd.), na drugih se pojavljajo težave (primeri izvedenskih mnenj v zadevah Tekačevo, Dobruška vas...), na tretjih pa še nismo niti začeli delati (identifikacija po vonju, glasu, ustnicah, ušesih, antropološke prepoznavne, uporaba hipnoze, modus operandi ipd.). Tudi judikature v zvezi z uporabo forenzičnih (in drugih kriminalističnih) dokazov nimamo prav veliko oziroma je nismo sistematično zbirali in analizirali. To velja še zlasti za metode kot so prepoznavna, modus operandi, dragnet ipd.

Knjigo profesor Wójcikiewicza vsekakor priporočam v branje tako teoretikom s področja kriminalistike, forenzične psihologije, kazenskega prava in kriminologije kot tudi praktikom v policiji in v kazenskem pravosodju. Težko je namreč na enem mestu najti toliko sodnih odločb iz različnih držav o posameznih forenzičnih metodah in dokazih, kot jih je v tej knjigi. Veseli me, da je avtor knjige tudi član programskega odbora za pripravo mednarodne kriminalistične konference, ki jo septembra leta 2011 organizira Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru. Tedaj bo zagotovo predstavil še kakšne nove ugotovitve raziskav, ki jih opravlja.

Darko Maver

Matjaž Ambrož: Zvestoba Normi in druge zgodbe

Ljubljana, GV Založba, 2010, 118 str.

V obravnavanem delu nas avtor pozabava z nekaterimi eksistencialno-filozofskimi vprašanji, se dotakne sociologije prava, kriminologije, (kazenskega) prava, politike, kulture, prosvete ... Pravzaprav obravnava prav vse vidike človeškega življenja in nas pri tem med drugim pouči tudi o onomato-poetskih izrazih. "Cin", "cin", v torek 27.7.2010 okrog 11.30 zazvoni telefon v moji pisarni: "Ti, Ciril, ker te bolj zanima jo take obskurne zadeve, bi bil pripravljen napisati recenzijo knjige Zvestoba Normi?"... "Seveda, z veseljem, vendar z opozorilom, da tega do sedaj še nisem počel." Z druge strani telefona se sliši: "Še toliko bolje! Za vse je enkrat prvič!" Odgovorim: "Dogovorjeno." V ponedeljek, 2. 8. 2010, me ob 7.00 uri zjutraj v golobnjaku, tako ljubkovalno imenujemo službeni poštni nabiralnik, čaka paket: "Kaj hudiča sem pa naročil od GV Založbe? Aja, ..."

O knjigi sami verjetno marsikaj pove že dejstvo, da sem jo prebral praktično na dušek, takoj ko sem jo prijel v roke, in sicer v dobrih petih urah. Če k temu prištejem še podrobno analizo provokativnih ilustracij Samire Kentrič, je moj začetni časovni vložek v samo knjigo znašal tam nekje okrog 6 ur in 6 minut, »od oka« – k temu seveda ne štejem vseh ur, ko sem o vsebini premišljeval ali se o knjigi pogovarjal s kolegi. Kar sem želel s tem povedati je, da ti knjiga vsekakor da misliti. A še preden se lotim same vsebine, je na mestu kratek "disclaimer"; bralce recenzije se mi zdi korektno seznaniti z dejstvom, da avtorja osebno poznam. Ravno zato pa sem bil še toliko bolj pozoren na to, da uidem samocenzuri.

V nadaljevanju bom skušal v stilu slovitega sovjetskega teoretika Onana Masturbova, ki ga v svojem delu omenja avtor, najprej postreči z nekaterimi zanimivejšimi motivi, delo slogovno umestiti ter nato predstaviti strukturo in analizirati rdečo nit, preden recenzijo sklenem s kratko subjektivno oceno.

Masturbovu verjetno ne bi ušlo, da si je avtor izbral nekaj dokaj provokativnih motivov za obdelavo. Če bi jih poimensko navedel na enem mestu, bi naju z avtorjem kdo lahko po krivem obtožil senzacionalizma, kar pa vsekakor ni moj namen, prepričan sem, da še manj avtorjev. Poleg tega pa bi bilo to tako, kot da bi nekemu pred ogledom filma pokvaril film/žgance s tem, da bi ven pobral vse ocvirke. Lahko pa to naredim takole, da bo volk sit in koza cela – ko boste imeli knjigo v rokah, nikakor ne spreglejte zanimivih motivov na str. 6 v opombi, v prvem odstavku na str. 15, v drugem odstavku na str. 18, tretjem odstavku na str. 24 in ne nazadnje v tretjem

odstavku na str. 51. S tem zadnjim bi lahko avtorju kdo očital, da je prekršil zlato pravilo/normo, da kar se zgodi v slačilnici, ostane v slačilnici. Temu je seveda mogoče (dogmatično) ugovarjati, da tuš ne spada v pojem slačilnice v ožjem pomenu in da norma tako sploh ni bila kršena.

Ob zgoraj navedenih, avtor uporabi v svojih zgodbah še številne druge motive in tehnike kot sredstvo, da bi pritegnil bralčevo pozornost, preden mu servira bolj globoko bivanjsko vprašanje ali problematiko. Temu so pač namenjene kolumne in delo Zvestoba Normi predstavlja cvetober avtorjevih kolumn v Dnevniku in Pravni praksi. Pravzaprav bi avtorju naredili krivico, če bi umestili njegove (globoko)umne zgodbe pod splošno kategorijo kolumne. Gre za prav poseben tip kolumne, ki mu Francozi pravijo *causerie*. Opisno gre pri t.i. *causerie* za kratek in lahkoten esejčič s humornimi vložki. Vendar se mi zdi, da tudi tujka *causerie* v slovenščini ne zveni najbolj primerno. Pred časom mi je kolega avtorjeva dela in njegovo bolj kulturno udejstvovanje označil za *domislice*. Bolj ko o tem razmišljam, bolj mi je ta etiketa všeč. Če je delo potrebno etiketirati, naj bo torej označeno za *zbirko domislic*.

Avtor je svoje (izbrane) domislice zbral in uredil v pet ohlapnejših vsebinskih sklopov: Iz naših krajev, Kultura in prosveta, Znanost in razvoj, Črna kronika ter Zadnja stran. Priznam, da mi je osmišljanje izbranih naslovov in njihove vsebinske povezanosti delalo preglavice, potem pa sem se spomnil na tale odlomek na strani 68: "*Kot vidite, imam rad ciklično zgradbo pripovedovanja: navsezadnje so nekateri prepričani, da tudi naša življenja ne potekajo premočrtno, temveč bolj ali manj ciklično. Poleg tega se vse v življenju meša in prepleta: zanos in računi, vzvišeno in banalno, dejansko in normativno, vsebina in forma (v tem smislu tudi čas kot vsebina in čas kot forma).*" Zdi se, da je avtor s to mislijo podal dokaj dober (fraktalni) opis strukture svojega dela v celoti.

Če imamo pred očmi avtorjevo afiniteto do cikličnosti, je mogoče opaziti, da so v uvodnem delu zbrane nekatere epizode iz njegovega zgodnejšega življenja, in sicer vse od prvega razreda v zgodbi z naslovom "Delegat", do trenutka, ko je avtor prodal svoj (prvi?) avto v zgodbi "Sklepanje pogodb med občani". V zadnjem delu zasledimo zgodbe, ki se dotikajo konca in smisla (npr. Kaj je sreča?), medtem ko se vmes, tako kot v življenju, vse meša in prepleta, pri čemer avtor tematsko poveže zgodbe/probleme v sklopa, ki se dotikata (njegovega) dela (Znanost in razvoj) in prostega časa (Kultura in prosveta).

Glede na široko zastavljeno mrežo, bo vsak v delu našel domisljico zase; če vas zanima kreativna rešitev za marketing pomivalnega korita, si boste prebrali "Sodobno podjetništvo", če vas zanima problem izbire, boste prebrali zgodbo "Delegat", če tudi vi menite, da na boljšjakih vre od življenja, si boste prebrali "Varčno življenje", če vas zanimajo Kant, Hegel in filmi, je za vas zgodba "Kant in Hegel v filmu" ... Nekateri naslovi domisljic so bolj abstraktni in neoprijemljivi, drugi pa že kar sami zgovorno predstavijo obravnavano problematiko, npr. "Odstranjevanje birokratskih ovir", "Zavarovalniški posli, čistila in motivacija", "Tehnike sproščanja" ...

Za kriminologe bo še posebej zanimiva zgodba "Ljubezen in zločin", v kateri avtor analizira, kako je v kulturnih stvaritvah ljubezen pogost motiv za zločin, ali pa zgodba "Pravna dogmatika", v kateri avtor obračunava z dogmo. Prav v slednji zgodbi avtor za vse večne čase zasadi v nas tezo, da je krivda "nadčutna rastlina, ki zraste v storilčevi duši."

Bolj dogmatično usmerjeni študentje in bralci kazenskega prava pa nikakor ne smejo spregledati zgodbe "Kroga, ki se sekata", kjer nas avtor sooči z razcepljeno kreaturo t.i. "človekom-pravnikom"¹ ter zgodbe "Sposobnost abstraktnega mišljenja", kjer so obravnavani nekateri ključni instituti kazenskega prava – v tej zgodbi nas avtor med drugim seznanja z uvodoma omenjenim slovitim sovjetskim teoretikom Onanom, in sicer v povezavi z različnimi teorijami o dokončanju kaznivega dejanja (teorije kontraktacije, aprehenzije, ablacije in ilacije).

Še posebej omembe vredne so avtorjeve pravne analize navidezno banalnih popevk. Gre vsekakor za veliko več kot zgolj priročno pogovorno pomagalo ob pravniških pijankah. Globoko se namreč strinjam z avtorjem v tem, da je: "...zavračanje popularne popevke (ali drugih na videz banalnih obrobnihi stvari) posledica nepripravljenosti poiskati globoko skrita sporočila (str. 37)." Avtorjevega prefinjenega iskanja smisla v verzih neznanega estradnega umetnika na kanalu TV Pink, besedilih Saške Lendero, Mirana Rudana, Tomija Megliča in drugih se ne bi sramoval niti sam Čombe iz Pančeva (glej str. 45)! V pričujoči zbirki nedvomno pomeni vrhunec tovrstnega udejevanja analiza narodnozabavne skladbe "Sin če biti futbaler" v zgodbi "Skrb za status", ki jo avtor zaključuje z ugotovitvijo da: "Kdor s človekoljubjem misli resno, si pred vulgarnim ne sme zatiskati oči. Zato mislim, da je treba ob obravnavi pojavov, ki so človeški (mednje sodi tudi skrb za status), občasno analizirati tudi stvaritve, ki v kulturnem smislu niso vrhunske, so pa nesporno – človeške."

¹ Tole me je spomnilo na epizodo serije South park, v kateri se pojavljuje "ManBearPig". Kot ga definira lik iz serije, gre za kreaturo, ki je "half man, half bear and half pig".

V povezavi z navedenim moram še enkrat poudariti, da mi je avtorjev pristop naivno-kritične odtujenosti od "profane stvarnosti" zelo všeč in mi je blizu. Kljub temu pa bi ga kdo lahko obtožil intelektualnega snobizma oziroma bolj elitistične hinavščine (tudi sam sem že bil deležen tovrstnih kritik). O čem govorim? Po eni strani se nam avtor "prodaja" kot oseba, ki gleda zviška na privilegije (glej zgodbo "Delegat"), po drugi strani pa se ni moč znebiti občutka, da se prikrito roga delovnemu človeku, pa naj bo to "osebni trener" iz fitness centra (glej zgodbo "Pomen športa za delovne ljudi"), prodajalec knjig na boljšanu (glej zgodbo "Varčno življenje") ali pa ubogi delavec v McDonaldsu (v zgodbi "Spoštovanje norme"). Posebej slednji se človeku še zlasti zasmili (tudi samemu avtorju se je na koncu zasmilil). Lahko da je imel avtor povsem dobre namene in je skušal na obraz delavca v McDonaldsu pričarati nasmešek, ko je na okencu naročil pol krvavice s kislim zeljem. Vendar pa, postavimo se za trenutek v čevlje delavca iz McDonaldsa. Kot da ni dovolj to, da mora trpeti pod jarmom strukturnega nasilja, mora res prav zaradi tega dodatno trpeti še posmeh in občutiti (četudi zgolj umišljen) prezir potrošnika, ki sam perpetuira takšen sistem strukturnega nasilja? - "Double cheese - to go!". Skratka, kar želim povedati je, da bi lahko kdo avtorjeve šaljive domisljice občutil tudi kot roganje – po moji (subjektivni) oceni sicer neupravičeno, a vendarle ...

Kar me utrjuje v prepričanju, da je moja ocena pravilna, je dejstvo, da je avtor do bralca ves čas zelo odkritosrčen. Tako nam povsem iskreno razgali t.i. "tricks of the trade" v zgodbi "Zavidanje naravoslovcem", kjer nas pouči, kako se streže stvarjem v "znanstvenem" svetu: "Če si v nekem stališču osamljen, pa ti je zato neprijetno, lahko mirno rečeš: Po našem mnenju ..." Če nečesa ne veš, pa se ti tudi ne ljubi preveriti, lahko rečeš: "Zaradi omejenosti prostora tega vprašanja tukaj žal ni mogoče podrobneje obravnavati." Če ne veš, kako bi sklenil zapis o neki novi pravni ureditvi, lahko napišeš: "Kako bo predstavljena rešitev zaživela v praksi, pa bo pokazal čas"... Potem so tu še besedne zveze, s katerimi je mogoče besedilo olepšati, recimo de lege ferenda ali pa mutatis mutandis. "Kljub vsemu je za družboslovca nekaj nenavadno pomirljivega v avtorjevi ugotovitvi, da "... si je zakladnico pravnega znanja mogoče predstavljati kot nekakšen velikanski sediment, ki je nastal iz prispevkov, ki so jih avtorji prinašali v skopo odmerjenih ščepcih (pogosto skupaj s precej šavja) ... Absolutna izvirnost se torej ne zahteva." V duhu iskrenega dvoma in mogoče kančka samoprezira je mogoče brati tudi zgodbo "Karkoli gre", kjer avtor podvomi v avtoriteto znanosti, ki dvomi v obstoj ženske. Ob prebiranju te zgodbe sem se spomnil na misel, ki se mi je utrnila pred časom, in sicer o tem, da so plemiške nazive v postmodernem svetu zamenjali akademski oziroma znanstveni nazivi – v tem primerjalnem kontekstu se zdi, da smo sedaj v fazi buržujskega razmaha in dekadence.

Ko smo o avtorjevih domislicah razpravljali ob kavi s kolegi, je eden izmed njih komentiral, da avtor piše o t.i. ne-dogodkih, drugi pa je dodal, da mu vseeno nekako vedno uspe te ne-dogodke nadvse spretno spremeniti v dogodke. S tem se popolnoma strinjam; s svojim duhovitim slogom in energijo avtorju namreč uspe doseči sublimacijo - iz ne-dogodka neposredno v dogodek, pri čemer preskoči vmesno stopnjo obskurnosti.

Avtor se med drugim na več mestih "loti" svojega kolega, pravega znanstvenika, ki je podganam vrste *Rattus norvegicus* vbrizgaval serotonin, da bi našel odgovor na srečo. V njegovem delu navdušeno vidi možnost kolosalnega eksperimenta in poroča o tem, kako da se podgane niso hotele obnašati v skladu s hipotezo. Se avtor zaveda, da nam v zbirki domislic v bistvu poroča o svojih družboslovnih eksperimentih, kjer hipotezo nadomešča norma? Ja, v tej primerjavi smo mi vsi podgane (Če dvomite, samo pomislite na "McDonald's eksperiment").

Če počasi sklenem, v zgodbi "Vprašanje sloga" avtor zapiše: "Čemu na dolgo in široko besedičiti, če je mogoče skrajšati, zakaj zamegljevati, kjer je stvari mogoče povedati jasno?" Avtorjeva zbirka domislic mi je zelo všeč. Čeprav gre za pretežno leposlovno delo, se lahko najemo več znanstvenega dvoma in duha kot v marsikateri znanstveni monografiji. Ob prebiranju so se mi porodile številne asociacije in misli. Predvidevam, da bo tako tudi pri marsikom, ki bo knjigo vzel v roke. Rekel bi, da se že zato knjigo splača prebrati. A kdo sem jaz, da bi vam solil pamet? Prepričajte se sami!

Upati je, da bo sledilo še več takšnih zbirk in da se bomo v prihodnje lahko v koncentratu "nažrlji" ne samo avtorjevih novih, temveč tudi kakšnih (po krivem) spregledanih domislic, ki bi si prav tako zaslužile svoj prostor v knjižni zbirki.

Ciril Keršmanc